

Agnė KALINAUSKAITĖ
El. p. agne.kalinauskaite@hotmail.com

ELEKTRONINĖ FORMA IR ELEKTRONINIS PARAŠAS: LIETUVOS TEISINĖ BAZĖ GLOBALIAME KONTEKSTE

Šiame straipsnyje, siekiant įvertinti Lietuvoje egzistuojantį teisinį reglamentavimą ir teisinę praktiką elektroninės formos bei elektroninio parašo srityse, taip pat siekiant atskleisti galimus jų trūkumus, analizuojamos atitinkamos tarptautinės tendencijos, pagrindiniai principai, kitų valstybių ir nacionalinis teisinis reglamentavimas bei praktika. Atskirai analizuojami elektroninių sutarčių prilyginimo rašytinėms sutartims, elektroninės formos įrodomosios galios teismo procese, elektroninio parašo ir elektroninio parašo sertifikavimo klausimai. Išanalizavus šiuos klausimus pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

1. ĮŽANGA

Nors naujosios technologijos vis labiau skverbiasi į kasdienį gyvenimą, elektroninių ryšių naudotojai dar ne visiškai pasitiki jomis kaip priemonėmis sudaryti sutartis.¹ Pirkimas internetu populiarėja, bet Lietuva vis dar yra viena iš Europos Sąjungos šalių, kurioje tokio pobūdžio sutarčių sudaroma mažiausiai.² Manytina, kad didesnis pasitikėjimas elektroninių ryšių naudojimu sutartims sudaryti bei daugiau tokio pobūdžio sutarčių skatintų tiek atskiro verslo vieneto, tiek šalies rinkos konkurencinį pranašumą, nes elektroninių ryšių naudojimas teikia laiko, dinamiškumo, ekonomišk-

¹ Europe's Digital Competitiveness Report. [interaktyvus]. 2010: Luxembourg: Publications Office of the European Union, p. 68, figure 3.14: Reasons for not buying online. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/item-detail-dae.cfm?item_id=6499> [žiūrėta 2011-11-05].

² Ten pat, p. 64. Figure 3.9: % of internet users that have ordered goods or services over internet for private use within the last year.

kumo pranašumų bei ypač plataus pasirinkimo galimybių.³ Elektroninių ryšių naudojimo sandoriams sudaryti skatinimas yra ir vienas iš Europos Sąjungos skaitmeninės strategijos tikslų.⁴

Vienas iš pagrindinių probleminių aspektų sudarant sutartis elektroniniais ryšiais yra ypatinga tokių sutarčių forma. Bent viename iš elektroninės sutarties sudarymo etapų duomenys yra perduodami elektroniniais ryšiais, t. y. signalais, perduodamais laidinėmis, radijo, optinėmis ar kitomis elektromagnetinėmis priemonėmis.⁵ Taigi, šalims sutarties sudarymo metu naudojantis ryšio priemonėmis, kyla klausimas, kokia yra įrodomoji tokių elektroninių pranešimų galia ir kokią teisinę galią turi sutartis, sudaryta elektroniniais ryšiais, t. y. ar tokią sutartį galima prilyginti rašytinei sutarčiai. Neatsiejamai susiję šiuo atveju yra ir elektroninio parašo sampratos bei teisinės galios klausimai. Būtent šie klausimai analizuojami straipsnyje. Siekiant įvertinti nacionalinį reglamentavimą ir praktiką, atsižvelgiama į tarptautines tendencijas bei kitų šalių patirtį šioje srityje.

2. ELEKTRONINĖS FORMOS ĮRODOMOJI GALIA

2.1. Tarptautinis kontekstas ir pagrindinių principų samprata

Atsižvelgiant į tai, kad elektroninių ryšių rinka yra globali, itin svarbu šioje srityje ieškoti bendrų tinkamiausių vystymosi standartų. Todėl analizuojant elektroninės formos įrodomosios galios klausimą, pirmiausia bus aptartos pagrindinės tarptautinės ir Europos Sąjungos aktų teisės normos šioje srityje tam, kad, atsižvelgiant į jose įtvirtintus principus, būtų galima jų kontekste analizuoti nacionalines teisės normas ir praktiką. Pagrindiniai tarptautinės teisės aktai šioje srityje yra UNCITRAL Pavyzdinis

³ Šie ir kiti elektroninių ryšių naudojimo versle pranašumai minimi ICC Global Action Plan for Electronic Business. [interaktyvus]. Prepared by Business with Recommendations for Governments. 3rd ed. 2002, p. 10. Prieiga per internetą: <http://www.iccwbo.org/home/e_business/word_documents/3rd%20Edition%20Global%20Action%20Plan.pdf> [žiūrėta 2011-11-05].

⁴ Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Europos skaitmeninė darbotvarkė [interaktyvus]. Briuselis, 2010, p. 43, 2 priedas. Pagrindiniai tiksliniai veiksmingumo rodikliai. 2. Skaitmeninė bendroji rinka. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:LT:PDF>> [žiūrėta 2011-11-05].

⁵ Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo 3 straipsnio 9 dalis. Priimtas 2004 m. balandžio 30 d., Nr. IX-2135 (Žin., 2004, Nr. 69-2382). Įsigaliojo 2004 m. gegužės 1 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

elektroninės komercijos įstatymas⁶ ir Jungtinių Tautų konvencija dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautiniuose sandoriuose.⁷

UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo⁸ 9 straipsnyje aptariamas elektroninių pranešimų kaip įrodymų priimtumas ir įrodomasis svoris. Pirmojoje dalyje nustatyta, jog jokiam teisiniame procese įrodymus reglamentuojančios taisyklės netaikytinos taip, kad paneigtų elektroninio pranešimo kaip įrodymo priimtumą vien tik tuo pagrindu, jog tai yra elektroninis pranešimas, ar dėl to, kad jis nėra originalios formos, jei tai yra geriausias įrodymas, kurio pateikimo iš asmens galima protingai tikėtis. Antrojoje to paties straipsnio dalyje numatyta, kad informacijai, esančiai elektroniniame pranešime, suteiktinas atitinkamas įrodomasis svoris. Jį vertinant atsižvelgtina į būdą, kuriuo elektroninis pranešimas buvo sukurtas, laikytas ar perduotas, patikimumą, į priemonių, kuriomis buvo užtikrinamas pranešimo integralumas, patikimumą, į būdą, kuriuo buvo identifikuotas elektroninio pranešimo kūrėjas, ir į kitas susijusias aplinkybes.

To paties teisės akto 8 straipsnyje numatyti reikalavimai, kuriuos atitinkantis elektroninis dokumentas laikytinas originalu: turi egzistuoti patikimas dokumento integralumo nuo jo sukūrimo momento užtikrinimas (kaip elektroninio pranešimo ar kitaip), be to, turi būti įmanoma pademonstruoti informaciją, esančią elektroniniame dokumente.⁹ Vertinant dokumento integralumą atsižvelgtina į tai, ar informacija yra išlikusi visa ir nepakitusi, neskaitant pakeitimų, kurie paprastai padaromi informaciją perduodant, laikant ar demonstruojant. Patikimumo standartai vertintini atsižvelgiant į konkrečios informacijos sukūrimo tikslą ir į kitas

⁶ UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment 1996. With additional article 5 bis as adopted in 1998. New York. [interaktyvus]. 1999. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/05-89450_Ebook.pdf> [žiūrėta 2011-11-05].

⁷ United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts [interaktyvus]. New York, (adopted 23 November 2005, not yet entered into force). Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/06-57452_Ebook.pdf> [žiūrėta 2011-11-05]. Šiame straipsnyje pasirinktas vertimas „tarptautiniuose sandoriuose“ siekiant išvengti klaidinimo su dažniausiai viešojoje teisėje vartojamu terminu „tarptautinės sutartys“, tame kontekste reiškiančiu susitarimą tarp tarptautinės viešosios teisės subjektų.

⁸ Pagal šį pavyzdinį įstatymą atitinkami nacionaliniai įstatymai yra priimti daugiau nei 40 valstybių, be to, remiantis šio pavyzdinio įstatymo nuostatomis, buvo priimti atitinkami pavyzdiniai įstatymai Jungtinėse Amerikos Valstijose bei Kanadoje, kur jie buvo patvirtinti ir daugumos atskirų valstijų bei provincijų įstatymų leidėjų. Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija. UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo statusas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/electronic_commerce/1996Model_status.html> [žiūrėta 2011-11-05].

⁹ 8 straipsnio 1 dalies a ir b punktai.

reikšmingas aplinkybes.¹⁰

Pagal UNCITRAL Pavyzdinių elektroninės komercijos įstatymą rašytinę formą elektroninis dokumentas atitinka, jei jame esanti informacija yra taip prieinama, kad ją būtų galima naudoti vėliau. Tokia nuostata taikytina tiek tais atvejais, kai įstatymas numato privalomą rašytinę formą, tiek tais atvejais, kai numatytos rašytinės formos nebuvimo pasekmės.¹¹ Pažymėtina, kad nustatant rašytinės formos reikalavimus nėra minimas parašas, nes parašo funkcija Pavyzdinio įstatymų rengėjų buvo matoma atskirai nuo rašytinės formos funkcijos.¹² UNIDROIT principų¹³ 1.11 straipsnyje nustatyta, kad „rašytinis“ yra toks pranešimas, kuris išsaugo informaciją pranešime ir jį galima atgaminti materialia forma. Taigi čia rašytinė forma taip pat nėra siejama su parašu (Lietuvos teisėje rašytinė forma siejama su parašo buvimu¹⁴).

Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautiniuose sandoriuose¹⁵ iš esmės yra atkartojamos UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo nuostatos dėl rašytinės elektroninio dokumento formos ir reikalavimų originaliam elektroniniam dokumentui.

Analizuojant elektroninės formos įrodomosios galios klausimus, itin svarbu atkreipti dėmesį į pagrindinius principus šioje srityje – funkcinio ekvivalentiškumo, technologinio neutralumo ir elektroninės formos nediskriminavimo. Šie principai

¹⁰ 8 straipsnio 3 dalies a ir b punktai.

¹¹ 6 straipsnio 1 ir 2 dalys.

¹² Žr. 6 išnašą, par. 49.

¹³ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13636&x=1>> [žiūrėta 2011-12-29]. Lietuvoje galiojantis sutarčių reglamentavimas didele dalimi perkeltas iš UNIDROIT principų. Daugiau apie tai žr. *Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008.*

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.73 straipsnio 2 dalis. Priimtas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr.VIII-1864. (Žin., 2000, Nr. 74-2262). Įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹⁵ Šiuo metu tai vienintelis tarptautinis dokumentas, kuriame įtvirtintos būtent elektroniškai komercijai skirtos taisyklės. Nors ir neįsigaliojusi, ši konvencija atlieka svarbų vaidmenį, pateikdama gaires ir taisykles, kurių reikia valstybėms bei privatiems asmenims, ieškantiems būdų prisitaikyti prie nuolat augančio elektroninių ryšių naudojimo tarptautinėje prekyboje. *Boss A. H., Kilian W. The United Nations Convention on the Use of Electronics Communications in International Contracts: An In-Depth Guide and Sourcebook.* Alphen an den Rijn: Kluwer Law International, 2008, p. xxix. Lietuvos Respublika šiuo metu nėra prisijungusi prie šios konvencijos. Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija. Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautiniuose sandoriuose statusas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/electronic_commerce/2005Convention_status.html> [žiūrėta 2011-12-29].

įvardyti tiek anksčiau minėtuose tarptautiniuose dokumentuose, tiek teisės doktrinoje.¹⁶

UNCITRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme ir Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautiniuose sandoriuose šių principų samprata itin panaši. Elektroninės formos nediskriminavimo principas suprantamas kaip draudžiantis paneigti informacijos teisinę galią vien tik tuo pagrindu, kad ji yra elektroninės formos.¹⁷ Technologinio neutralumo principas yra įvardijamas kaip vienas pagrindinių abiejų šių tarptautinių dokumentų tikslų, reiškiantis, jog teisės normos turi būti neutralios informacijai kurti, perduoti ar laikyti naudojamos technologijos atžvilgiu.¹⁸ Funkcinio ekvivalentiškumo principas reiškia, kad, sprendžiant apie elektroninio dokumento teisinę galią, yra atsižvelgiama į tradicinių dokumentų, surašytų popieriuje, tikslus bei funkcijas ir tada sprendžiama, kaip tie tikslai ir funkcijos yra įgyvendinami konkrečiu elektroniniu pranešimu.¹⁹ Be to, taikant šį principą elektroninės komercijos naudotojams neturėtų būti taikomi aukštesni saugumo (ir su tuo susijusių didesnių išlaidų) reikalavimai nei neelektroninėje aplinkoje.²⁰

Šiuo aspektu atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymo²¹ 3 straipsnyje įtvirtintus šių principų apibrėžimus. Ypač atkreiptinas dėmesys į funkcinio ekvivalentiškumo principo apibrėžimą. Lyginant

¹⁶ Šie principai teisės doktrinoje neretai analizuojami kaip to paties principo skirtingi aspektai. Pavyzdžiui, Kaufmann-Kohler G., Schultz T. Online dispute resolution – challenges for contemporary justice. The Hague: Kluwer Law International, 2004, p. 141. Manytina, kad šie principai yra itin susiję, ir, pažeidus vieną iš jų, dažniausiai kartu pažeidžiamas bent vienas iš likusių dviejų, pavyzdžiui, diskriminuojant elektroninę formą, nebus tinkamai vertinamos jos atliekamos funkcijos; nesilaikant technologinio neutralumo principo, taip pat nebus tinkamai atsižvelgiama į funkcinio ekvivalentiškumo principą ir t. t. Vis dėlto aiškus šių trijų aspektų išskyrimas ir supratimas yra itin naudingas teisiškai tinkamai vertinti elektroninės formos pranešimus.

¹⁷ UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo 5 straipsnis, Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautiniuose sandoriuose 8 straipsnio 1 dalis.

¹⁸ Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautiniuose sandoriuose aiškinamųjų pastabų 47–49 paragrafai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/06-57452_Ebook.pdf> [žiūrėta 2011-12-29], UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gairių 24 straipsnis.

¹⁹ UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gairių 15–18 paragrafai, Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautiniuose sandoriuose aiškinamųjų pastabų 50–52 paragrafai.

²⁰ UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo įgyvendinimo gairių 16 paragrafas.

²¹ Priimtas 2006 m. gegužės 11 d. Nr. X-614 (Žin., 2006, Nr. 65-2380). Įsigaliojo 2006 m. gegužės 25 d. (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).

jį su minėtais tarptautiniais dokumentais remiantis aprašyta šio principo samprata, pastebėtina, kad nacionaliniame įstatyme įtvirtinta jo samprata itin skiriasi nuo to, kaip jis suprantamas tarptautiniuose dokumentuose. Šio nacionalinio įstatymo 3 straipsnio 4 dalyje teigiama, jog funkcinio lygiavertiškumo principas reiškia, kad teisės normos turi būti kuo vienodžiau taikomos informacinės visuomenės paslaugoms,²² atliekančioms analogiškas funkcijas. Taigi šia norma nustatomas lygiavertis informacinės visuomenės paslaugų vertinimas, o ne lygiavertis popierinės ir elektroninės formų vertinimas. Tokios diskutuotinos funkcinio ekvivalentiškumo principo sampratos įtvirtinimas Informacinės visuomenės paslaugų įstatyme gali būti viena iš priežasčių, dėl kurių nacionalinėje teisėje yra atsiradę nemažai elektroninės formos reglamentavimo neaiškumų, kurie analizuojami toliau.²³

Nors Elektroninės komercijos direktyva²⁴ tiesiogiai nereglamentuoja elektroninių dokumentų formos klausimų, jos 34 konstatuojamojoje dalyje numatyta, kad valstybės narės privalo pakeisti savo įstatymus, kuriuose yra formos reikalavimų, galinčių varžyti elektroniniais ryšiais sudaromų sutarčių naudojimą, be to, juos pakeitus turi būti užtikrinama, kad elektroninėmis priemonėmis sudarytos sutartys galiotų. Taigi nėra numatyta konkrečių elektroninėms sutartims taikomų reikalavimų, tačiau pasirinkta pašalinti suvaržymus, galinčius kilti dėl elektroninės sandorių formos naudojimo. Be to, šios direktyvos 9 straipsnio 1 dalies antruoju sakiniu nustatyta, jog valstybės narės visų pirma užtikrina, kad sutarčių sudarymo procesui taikomi reikalavimai nesukurtų kliūčių naudoti elektronines sutartis ir kad tokios sutartys neprarastų juridinės galios vien dėl to, kad buvo sudarytos elektroninėmis priemonėmis. Taigi ši norma taip pat įtvirtina elektroninės formos nediskriminavimo principą.

Apibendrinant manytina, kad elektroninės formos nediskriminavimo, technologinio neutralumo ir funkcinio ekvivalentiškumo principai, įtvirtinti UNCITRAL

²² Pagal šio įstatymo 2 straipsnio 4 dalį informacinės visuomenės paslaugos – paprastai už atlyginimą elektroninėmis priemonėmis ir per atstumą individualiu informacinės visuomenės paslaugos gavėjo prašymu teikiamos paslaugos.

²³ Čia galima pažymėti ir tai, kad technologinio neutralumo principo apibrėžimas, įtvirtintas Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje, taip pat nėra tikslus. Kaip perteklinė vertintina šio apibrėžimo pirmoji dalis, nustatanti, jog technologinio neutralumo principas reiškia, kad teisės normos turi būti taikomos atsižvelgiant į tikslus, kurių siekiama atitinkamomis teisės normomis. Iš esmės visos teisės normos turėtų būti taikomos atsižvelgiant į tikslus, kurių jomis siekiama, todėl neaišku, kodėl tai yra technologinio neutralumo principo sampratos dalis. Be to, kai kurių teisės normų tikslai gali ir prieštarauti technologinio neutralumo principui, tad ir vėl nėra aišku, kodėl toks teiginys pateikiamas kaip technologinio neutralumo sampratos dalis.

²⁴ 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje. OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 25 tomas, p. 399.

Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme bei Jungtinių Tautų konvencijoje dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautiniuose sandoriuose, yra pamatiniai šiuolaikinės elektroninės komercijos teisės elementai,²⁵ į juos atsižvelgtina ir sprendžiant ginčus dėl elektroninės formos.

Diskutuotini yra elektroninės sutarties prilyginimo rašytinei ir elektroninės formos įrodomosios galios teismo procese pagal Lietuvos Respublikos teisę klausimai. Siekiant aiškumo, tikslinga šiuos klausimus nagrinėti atskirai.

2.2. Elektroninės sutarties prilyginimo rašytinei pagal Lietuvos Respublikos teisę klausimas

Pagal Civilinio kodekso 1.73 straipsnio 2 dalį rašytinės formos sandoriai yra pasirašomi šalių, o telekomunikacijų galiniais įrenginiais perduoti dokumentai prilyginami rašytinės formos dokumentui, jei yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą. Tokia pati norma įtvirtinta ir Civilinio kodekso 6.192 straipsnio 2 dalyje. Vis dėlto nėra aišku, kokiu lygiu turėtų būti užtikrinta teksto apsauga ir ką tiksliai reiškia „galima identifikuoti parašą“. Šių straipsnių komentaruose tai taip pat nėra paaiškinama.²⁶

Pagal Civilinio kodekso 1.76 straipsnio, kuris vadinasi „Rašytinės formos sandorių pasirašymas“, 2 dalį, jeigu sandoris buvo sudarytas panaudojant telekomunikacijų galinius įrenginius, tai visais atvejais privalo būti pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti. Jeigu tokių duomenų nėra, šalys, kilus ginčui, negali remtis liudytojų parodymais sandorio sudarymo faktui įrodyti.

Teisės doktrinoje²⁷ dažnai yra išreiškiama nuomonė, kad šiose teisės normose išvardyti kriterijai akivaizdžiai nurodo į saugų elektroninį parašą, o jei norima, kad sutartis būtų pripažinta rašytine, reikia naudoti patobulintą (saugų) elektroninį parašą. Vis dėlto yra ir autorių,²⁸ kurie kritikuoja tokią poziciją ir teigia, kad griežtas elektroninio parašo

²⁵ Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija. UNCITRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas. Kodėl jis svarbus? [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.cnuodmi.org/uncitral/uncitral_texts/electronic_commerce/1996Model.html> [žiūrėta 2011-12-29].

²⁶ Mikelėnas V., Taminskas A., Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 169. Mikelėnas V., [et al.]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas, p. 248.

²⁷ Civiška M. Elektroninės komercijos teisinis reguliavimas: nuo durstinio iki siuvinio // Justitia, 2006, Nr. 3, p. 62, 63. Čėsna R. Kai kurie elektroninių įrodymų panaudojimo civiliniame procese aspektai // Jurisprudencija, 2007, 10 (100), p. 94, 95. Taip pat teisės doktrinoje nurodoma, kad paprasto elektroninio parašo juridinė galia nėra aiški. Civiška M., [et al.]. Informacinių technologijų teisė. Vilnius: NVO teisės institutas, 2004, p. 168. Lamanauskas T. Elektroninio parašo įstatymas Lietuvoje: privalumai ir trūkumai. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.itc.tf.vu.lt/doc/mokslas/epil.doc>> [žiūrėta 2011-12-29].

²⁸ Davidavičienė V., [et al.]. Elektroninis verslas: vadovėlis. Vilnius: Technika, 2009, p. 389, 390.

reguliuojamas Lietuvoje apsunkina konkurenciją ir elektroninio verslo plėtrą bei skatina informacinės visuomenės paslaugų teikėjus perkelti verslą į palankesnes jurisdikcijas, dėl to prarandamos mokesčių pajamos, darbo vietos, sumenkinama prekių ir paslaugų pasiūla vartotojams arba jos pabrangsta. Pritartina pastarajai nuomonei. Liberalesnis elektroninės sutarčių formos vertinimas siūlytinas argumentuojant ne tik ekonominiu naudingumu, bet ir esamų teisės normų analize, ypač atsižvelgiant į anksčiau aptartus tarptautinėje elektroninės komercijos teisėje įtvirtintus elektroninės formos nediskriminavimo ir funkcinio ekvivalentiškumo bei technologinio neutralumo principus.

Grįžtant prie Civilinio kodekso 1.73 straipsnio 2 dalies ir 6.192 straipsnio 2 dalies analizės, svarstyti, ar šiose normose vartojamos sąvokos „galima identifikuoti parašą“ bei „privalo būti pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti“ reiškia tą patį. Praktikoje gali būti atvejų, kai yra pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti, tačiau negalima identifikuoti parašo, t. y. jo nėra arba jis neįskaitomas. Taigi vadovaujantis šiomis normomis tokiu atveju reikėtų konstatuoti, kad rašytinė sutartis nėra sudaryta, nes negalima identifikuoti šalies parašo, nors ir yra pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti. Be to, kilus ginčui, šalys negalės remtis liudytojų parodymais sandorio sudarymo faktui nustatyti. Vis dėlto manytina, kad tokiais atvejais šalys gali remtis turimais elektroniniais įrodymais net jei jie nėra pasirašyti (šis klausimas nagrinėjamas toliau), ir pagal Civilinio kodekso 1.93 straipsnio 1 bei 2 dalis tai automatiškai nedaro sutarties negaliojančios, jei kitaip nenumatyta įstatyme.

Taip pat sprendžiant dėl klausimo, kokių lygiu turėtų būti užtikrinta teksto apsauga pagal Civilinio kodekso 1.73 straipsnio 2 dalį, atkreiptinas dėmesys į Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 2 dalies 4 punkto normą, kurioje nurodoma, kad elektroninis parašas negali būti laikomas negaliojančiu dėl to, kad nėra sukurtas saugia parašo formavimo įranga. Pažymėtina, kad būtent saugus elektroninis parašas užtikrina, jog bet koks duomenų pakeitimas, kuris padarytas juos pasirašius saugiu elektroniniu parašu, būtų matomas (Elektroninio parašo įstatymo 2 straipsnio 5 dalies 4 punktas). Taigi saugus elektroninis parašas užtikrina visišką duomenų pasirašytame dokumente nekintamumą. Kadangi Civilinio kodekso norma nenurodo, kokio lygio apsauga turėtų būti užtikrinta kuriant elektroninį dokumentą, kuris prilygtų rašytinės formos dokumentui, galima teigti, kad ją aiškinant sistemiškai kartu su minėta Elektroninio parašo įstatymo norma (8 straipsnio 2 dalies 4 punktu) darytina išvada, jog saugaus parašo naudojimas nėra būtina sąlyga sudaryti elektroniškai sutarčiai tam, kad ji galėtų būti prilyginta rašytinės formos sutarčiai. Manytina, kad tokia interpretacija atitinka ir funkcinio ekvivalentiškumo principą, nes pasirašant ranka iš esmės nėra užtikrinamas dokumento turinio nekintamumas – galimi popierinio dokumento taisymai, keitimai, įmanoma pasirašyti ir ant tuščio popieriaus lapo, taip pat galimi atvejai, kai sutarties

sąlygos išdėstytos keliuose sutarties lapuose, o pasirašomas tik paskutinis²⁹ – tokiu atveju nepasirašyti sutarties lapai gali būti keičiami ir pan. Tačiau pasirašius dokumentą saugiu elektroniniu parašu bet koks šių duomenų pakeitimas yra pastebimas. Taigi iš esmės saugus elektroninis parašas atlieka dar vieną papildomą funkciją, palyginti su ranka pasirašytu parašu.³⁰ Jei būtų numatyta, kad tik saugiu elektroniniu parašu pasirašyti duomenys gali būti savo forma prilygstantys rašytinei sutarčiai, būtų diskutuotinas tokios normos ir funkcinio ekvivalentiškumo principo suderinamumas. Pritartina Lietuvos teisės doktrinoje išreikštai nuomonei, jog teksto apsaugos reikalavimą reikėtų aiškinti kaip reikalavimą užtikrinti, kad elektroninis pranešimas vėliau galėtų būti atkuriamas ir panaudojamas. Tokia pozicija ypač dera su funkcinio ekvivalentiškumo principu bei UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo 6 straipsnio 1 dalimi bei Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių pranešimų naudojimo tarptautiniuose sandoriuose 9 straipsnio 2 dalimi.³¹ Be to, pažymėtina, kad 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo³² (toliau – Briuselio I reglamentas) 23 straipsnio 2 dalyje taip pat yra nurodyta, jog bet kuris elektroninėmis priemonėmis perduodamas informacinis pranešimas, kuris yra ilgalaikis susitarimo įrašas, laikomas lygiaverčiu rašytinei formai. Manytina, kad atitinkamos nacionalinės teisės normos turėtų būti aiškinamos siekiant suderinamumo su šia norma.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į Civilinio kodekso 1.76 straipsnio pavadinimą bei jo 2 dalį. Šis straipsnis vadinasi „rašytinės formos sandorių pasirašymas“, o jo 2 dalyje numatyta, kad jeigu sandoris buvo sudarytas panaudojant telekomunikacijų galinius įrenginius, tai visais atvejais privalo būti pakankamai duomenų sandorio šalims nustatyti. Jeigu tokių duomenų nėra, šalys, kilus ginčui, negali remtis liudytojų parodymais sandorio sudarymo faktui įrodyti. Taigi šis straipsnis elektroniniam parašui iš esmės kelia tik vieną reikalavimą – kad būtų pakankamai duomenų san-

²⁹ Toks pavyzdys pateikiamas *Lamanauskas T.* Elektroniniai duomenys kaip įrodinėjimo priemonė civiliniame procese // *Justitia*, 2001, nr. 2 (32), p. 28.

³⁰ Dar daugiau, neretai ranka pasirašyti popieriuje parašai, kai jie itin trumpi ir neinformatyvūs, gali būti netinkami asmeniui identifikuoti. Pavyzdžiui, eksperimentu siekiant nustatyti priklausomybę tarp parašų ir vardinių įrašų požymių, beveik 14% parašų pavyzdžių buvo atmesti kaip netinkami, nes buvo labai trumpi, neinformatyvūs, susidedantys tik iš neraidinių elementų, netinkami asmeniui identifikuoti ar pasirašyti kita kalba nei vardiniai įrašai. Tarp tokių vardinių įrašų ir parašų buvo neįmanoma nustatyti jokių bendrų, panašių elementų. *Tamošiūnaitė R.* Parašo ir vardinio įrašo tyrimo problemos rašyenos ekspertizėje identifikuojant asmenį // *Jurisprudencija*, 2004, t. 53 (45), p. 67. Neatsižvelgiant į tai, tokie neinformatyviu parašu ranka popieriuje pasirašyta sutartis būtų laikoma rašytine.

³¹ *Drazdauskas S.* Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, p. 148.

³² OL, 2001 specialusis leidimas, skyrius 19, tomas 04, p. 42–64.

dorio šalims nustatyti. Čia atkreiptinas dėmesys ir į Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnį, kurio 1 dalyje nustatyta, kad saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme. Ši norma nustato saugaus elektroninio parašo teisinę galią, bet ji nepaneigia nesaugaus elektroninio parašo teisinės galios. Atvirkščiai, 8 straipsnio 2 dalies 4 punkte numatyta, kad elektroninis parašas negali būti laikomas negaliojančiu dėl to, kad nėra sukurtas saugia parašo formavimo įranga. Tad manytina, kad pagal Lietuvos teisę yra galima plati elektroninio parašo, o kartu ir elektroninės sutarties prilyginimo rašytinei sutarties formai interpretacija.³³

Apibendrinant Civilinio kodekso 1.73 straipsnio 2 dalies nustatyti reikalavimai tam, kad elektroniniu būdu sudaryta sutartis būtų pripažinta rašytine, doktrinoje, o iš pirmo žvilgsnio ir Elektroninio parašo įstatyme dažnai siejami su saugiu elektroniniu parašu. Tai diskutuotina technologinio neutralumo ir funkcinio ekvivalentiškumo principų atžvilgiu. Sprendžiant klausimą, ar sutartis yra rašytinė, reikėtų atsižvelgti į funkcinis kriterijus, o būtent – Civilinio kodekso 1.73 straipsnio 2 dalies teksto apsaugos reikalavimas turėtų būti aiškinamas kaip galimybė išsaugoti tekstą taip, kad vėliau būtų įmanoma peržiūrėti, o galimybės identifikuoti parašą reikalavimas – kaip galimybė identifikuoti sutarties šalis bei jų ketinimą pasirašyti ir patvirtinti, jog sutinka su dokumento turiniu.

2.3. Elektroninės formos įrodomosios galios teismo procese pagal Lietuvos Respublikos teisę klausimas

Rašytinių įrodymų civiliniame procese klausimus Lietuvoje reglamentuoja Civilinio proceso kodeksas. Šio kodekso 198 straipsnio naujojoje redakcijoje³⁴ nurodyta, kad rašytiniai įrodymai pateikiami šio Kodekso 114 straipsnyje nustatytos formos. Pastarojo straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad dalyvaujantis byloje asmuo, kuris procesinio dokumento turinį pagrindžia rašytiniais įrodymais, prideda jų originalus arba kopijas (skaitmenines ko-

³³ Vis dėlto kol kas nacionalinėje praktikoje elektroninis parašas dažnai suprantamas tik kaip saugus elektroninis parašas, taip jis pristatomas ir oficialiame Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos tinklalapyje. E. parašas – kas tai? Vaizdinė medžiaga apie elektroninio parašo naudojimą [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://epp.ivpk.lt/lt/apie/>> [žiūrėta 2011-11-05]. Taip pat elektroninis parašas suprantamas ir Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės leidinyje – Elektroninis verslas: elektroninio parašo perspektyvos Lietuvoje. Vilnius, 2002.

³⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. Priimtas 2011 m. birželio 21 d. Nr. XI-1480 (Žin., 2011, Nr. 85-4126). Įsigaliojo 2011 m. spalio 1 d.

pijas), patvirtintas teismo, notaro (ar kito atlikti notarinius veiksmus įgalioto asmens), byloje dalyvaujančio advokato ar dokumentą išdavusio (gavusio) asmens.

Apie informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimą teismo procese kalbama 175¹ ir 175² straipsniuose, tačiau šie straipsniai nesuteikia reglamentavimui didesnio teisinio aiškumo, kalbant apie elektroninės formos įrodomąją galią. Šie straipsniai įsigalios tik 2013 m. sausio 1 d. Be to, 175¹ straipsnio 7 dalis taip pat nėra aiški. Joje nustatyta, kad elektroniniai duomenys teismui pateikiami teisingumo ministro nustatyta tvarka ir forma. Be to, ši norma taip pat nurodo, kad elektroninių duomenų įrodomoji galia yra tokia pat kaip ir kitų įrodymų. Taigi teisingumo ministro įsakyme turėtų būti detalizuota šių įrodymų pateikimo „tvarka ir forma“, bet ne įrodomoji galia. Pažymėtina, kad toks elektroninių duomenų įrodomosios galios reglamentavimas yra itin neaiškus, t. y. neaiškus elektroninės bei rašytinės formų santykis, taip pat neaišku, kokius reikalavimus turi atitikti elektroninis dokumentas, kad teismas jį pripažintų tinkamu įrodymu. Taip pat pagal šiuo metu galiojanti reglamentavimą nėra aišku, ar elektroniniai įrodymai turėtų būti priskiriami prie rašytinių, ar prie kitų įrodymų. Nėra aiškus ir elektroninio parašo vaidmuo vertinant elektroninius įrodymus.³⁵

Prieš pakeičiant 198 straipsnį, jame buvo nustatyta, kad dokumento rašytinei formai prilyginami dalyvaujančių byloje asmenų pasirašyti dokumentai, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka perduoti telekomunikacijų galiniais įrenginiais. Jo komentare³⁶ buvo paaiškinta, kad rašytiniu įrodymu pripažintini ir elektroninio pašto pranešimai, jeigu juose esanti informacija gali būti pateikta vėlesniam naudojimui ir yra žinių apie nagrinėjama bylą reikšmingas aplinkybes. Teisės doktrinoje³⁷ elektroniniai įrodymai taip pat buvo analizuojami kaip prilyginami rašytiniams įrodymams, tokia pozicija įtvirtinta ir anksčiau analizuotuose tarptautiniuose teisės aktuose, ji yra elektroninės formos nediskriminavimo ir funkcinio ekvivalentiškumo

³⁵ Pažymėtina, kad Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamajame rašte, taip pat ir šio projekto svarstymuose buvo telkiamasi į procesinių dokumentų pateikimo teismui elektroniniu būdu reglamentavimą, tačiau plačiau neaptarti elektroninių įrodymų teisinės galios klausimai. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Nr. XIP-1409 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=358003> [žiūrėta 2011-12-29]. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto. Nr. XIP-1409 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=360293> [žiūrėta 2011-12-29].

³⁶ *Nekrošius V., [et al.]*. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. (T.2) Vilnius: Justitia, 2005, p. 58.

³⁷ Pavyzdžiui, *Civilka M.* Elektroninės komercijos teisinis reguliavimas: nuo durstinio iki siuvinio // Justitia, 2006, Nr. 3, p. 58, 59. *Vaitkevičienė R.* Elektroninių duomenų naudojimo civiliniame procese galimybės // Justitia, 2005, Nr. 4.

principų pagrindas.

Tokį įstatymų leidėjo sprendimą būtų galima vertinti kaip elektroninės įrodymų formos vertinimo liberalizavimą ir sąmoningą interpretavimo laisvės suteikimą teismams.

Vis dėlto dabartinė teismų praktika šiuo klausimu nėra nuosekli. Pavyzdžiui, faksimile perduoti dokumentai yra prilyginami rašytinei formai, nors jie nėra pasirašyti saugiu elektroniniu parašu.³⁸ Tokia teismų praktika iš esmės patvirtina anksčiau aprašytą sisteminį Civilinio kodekso ir Elektroninio parašo įstatymo normų aiškinimą, teigiant, kad saugus elektroninis parašas nėra būtina sąlyga siekiant prilyginti elektroninės sutarties (Civilinio proceso kodekso atveju – ir kitokių dokumentų) įrodomąją galią rašytinės formos dokumentams. Deja, tokios pozicijos laikomasi ne visuose teismų sprendimuose. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. rugsėjo 22 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Elko Kaunas“ v. UAB „Draudimo kompanija Neris“*,³⁹ teismas sutartyje vartotą sąvoką „rašytinis“ pabrėžtinai vertino kaip apimančią tik popierinę išraišką. Pritartina tokios teismo pozicijos kritikai, išreikštai teisės doktrinoje,⁴⁰ mat tokia interpretacija prieštarauja Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 3 straipsnyje įtvirtintam elektroninės formos nediskriminavimo principui.

Šiuo aspektu aktuali yra Lietuvos teismų praktika vertinant trumposiomis SMS žinutėmis sudaromas sutartis. Lietuvos apeliacinis teismas 2010 m. gegužės 21 d. nutartyje byloje *Springer & Sohn GmbH & Co prieš UAB „Subarė“*⁴¹ nurodė, kad, esant tarp šalių susiklosčiusiai praktikai sudaryti sutartį raštu, šalių apsikeitimas trumposiomis SMS žinutėmis, kai viena iš šalių pateikia sutarties sąlygas, o kita atsako į šią žinutę „sutinku“, laikytina apsirikimu. Šioje nutartyje teismas atskyrė šios bylos *ratio decidendi* nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. priimtą nutarties,⁴² kurioje SMS žinutės laikytos netiesioginiais papildomais rašytiniais įrodymais, vertinant tarp šalių sudarytą rašytinę sutartį. Manytina, jog tokia teismų praktika rodo, kad teismai vis dar nelinkę patvirtinti sutarties sudarymo elektroniniais ryšiais fakto, kai ji nepasirašyta saugiu elektroniniu parašu. Abejotina,

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje *R. Beliackas v. UAB „Sabina“*, Nr. 3K-3-619/2000, kat. 1.

³⁹ Nr. 2A-330/2005.

⁴⁰ *Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, p. 151.*

⁴¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje byloje *Springer & Sohn GmbH & Co prieš UAB „Subarė“*, Nr. 2A-370/2010.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *V. Dukštas prieš T. Eitutį*, Nr. 3K-3-516/2004, kat. 57.1, 94.1.

ar tokia teismų pozicija skatina sutarčių sudarymą elektroniniais ryšiais ir atitinka funkcinio ekvivalentiškumo principą.

Pažymėtina, kad nors daugumos valstybių teisėje elektroninis dokumentas neatitiks rašytinės formos reikalavimų, teismas laisvai vertins jo įrodomąją galią. Pavyzdžiui, Italijos teismų praktikoje yra įtvirtinta taisyklė, kad elektroninis dokumentas be jokio parašo yra įrodymas, kurį teismas gali vertinti savo nuožiūra kartu atsižvelgdamas į kitus faktus bei (neelektroninius) dokumentus, kurie galėtų patvirtinti elektroninio dokumento turinį.⁴³ Toks pat yra ir Norvegijos proceso teisės bendrasis principas.⁴⁴

Čia atkreiptinas dėmesys į Briuselio I reglamento 23 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą taisyklę, kuri nustato, kad bet kuris elektroninėmis priemonėmis perduodamas informacinis pranešimas, kuris yra ilgalaikis susitarimo įrašas, laikomas lygiaverčiu rašytinei formai. Manytina, kad tokios taisyklės įtvirtinimas Civilinio proceso kodekse ne tik padėtų užtikrinti įrodymų vertinimo teismų praktikoje nuoseklumą, bet kartu būtų ir tinkamas, t. y. funkcinio ekvivalentiškumo principą atitinkantis, atskaitos taškas teismams vertinant elektroninės formos įrodomąją galią. Atsižvelgiant į šiuo metu egzistuojančias Lietuvos teismų praktikos tendencijas, galima abejoti, ar įstatymų leidėjo žingsnis, kuriuo itin liberalizuojamas elektroninių įrodymų vertinimas civiliniame procese, nėra per ankstyvas.

Taip pat kalbant apie elektroninės formos įrodomąją galią pažymėtina, jog kai kuriose šalyse yra priimti praktikos kodeksai, kuriuose numatyti pasiūlymai dėl procedūrų, kurių laikantis būtų maksimaliai padidintas elektroninių duomenų autentiškumas, informacijos naudingumas ir įrodomasis svoris. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje Britų standartų institucija⁴⁵ yra priėmusi šiuos praktikos kodeksus: „Dėl elektroniniu būdu laikomos informacijos teisinio priimtumo bei įrodomojo svorio“, „Dėl elektroninių pranešimų teisinio priimtumo ir įrodomojo svorio“, „Dėl elektroninės tapatybės susiejimo su dokumentais teisinio priimtumo ir įrodomojo svorio“.⁴⁶ Tokie praktikos kodeksai suteikia teisinio aiškumo renkantis techninius sprendimus sudarant sutartis elektroniniais ryšiais ir padeda išvengti problemų vėliau stengiantis įrodyti elektroninės sutarties sudarymo faktą.

Atsižvelgiant į aptartą nacionalinę teismų praktiką, abejotina, ar joje formuojamos

⁴³ Italijos kasacinis teismas. Cass. n. 11445/2001, section labour, 2001 gruodžio 6 d. Cituojama pagal: *Cutsem Van J.-P.* E-Commerce in the World. Aspects of Comparative Law. Brussels: Bruylant, 2008, p. 246.

⁴⁴ Ten pat, p. 294.

⁴⁵ Angl. – *British Standards Institution*.

⁴⁶ *Smith G. J. H.; Boardman, R.* Internet Law and Regulation. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007, p. 872.

taisyklės atitinka funkcinio ekvivalentiškumo principą ir tarptautines tendencijas šioje srityje. Panašūs į Didžiojoje Britanijoje priimtus praktikos kodeksus (kad ir rekomendacinės galios) profesionaliai parengti taisyklių rinkiniai galėtų suteikti teisinio aiškumo asmenims, sudarantiems sutartis elektroniniais ryšiais. Tai skatintų jų pasitikėjimą elektroninių priemonių naudojimu sutartims sudaryti, o kartu ir elektroninės komercijos vystymąsi. Atsižvelgiant į funkcinio lygiavertiškumo principą, pagrindinis kriterijus nustatant, ar dokumentas gali būti pripažintas rašytinės formos dokumentu, turėtų būti galimybė išsaugoti jį taip, kad vėliau būtų įmanoma peržiūrėti. O nustatant, ar elektroninė sutartis gali būti prilyginta rašytinės formos sutarčiai, taikytinas pastarasis kriterijus ir papildomai galimybė identifikuoti sutarties šalis bei jų ketinimą pasirašyti (elektroninio parašo netapatinant su saugiu elektroniniu parašu).

3. ELEKTRONINIS PARAŠAS

Kaip jau minėta, dažnai siekiant, kad elektroninis dokumentas savo įrodomąja galia prilygtų rašytiniam dokumentui, šalis privalo pasirašyti elektroninį dokumentą. Vis dėlto elektroninio parašo samprata skirtingose šalyse yra nevienoda, todėl net ir pasirašius elektroniniu parašu, jei jis neatitinka tam tikrų reikalavimų, elektroninis dokumentas neturės norimos įrodomosios galios (nebus prilygintas rašytinei formai). Siekiant išspręsti elektroninio parašo naudojimo problematiką yra svarbu identifikuoti pagrindinius jo sampratos skirtumus tam, kad sudarant sutartį būtų tinkamai pasirenkama tiek parašo rūšis, tiek sutarčiai taikytina teisė.

Parašas, perduodamas elektroniniais ryšiais, palyginti su įprastiniu parašu, turi tam tikrų ypatumų, t. y. dažnai jo išraiška ir pasirašymo procesas gali būti visiškai kitokie nei įprastinio parašo.⁴⁷ Dažniausiai sprendžiant, kokią teisinę galią suteikti elektroniniam parašui, laikomasi techniškai neutralaus požiūrio ir palyginamos funkcijos, kurias atlieka įprastinis parašas bei konkretus elektroninis parašas. Pagrindinės įprastinio parašo funkcijos yra įrodyti šiuos dalykus: a) pasirašančio asmens

⁴⁷ Dėl šios priežasties kai kurie autoriai teisės doktrinoje terminą „elektroninis parašas“ laiko netiksliu ir nevertotinu, argumentuodami tuo, kad tai tėra autentifikavimo technologijos, skirtos dokumento kilmei patvirtinti, o terminas „parašas“ šioje sąvokoje yra metafora. Pvz., *Finocchiaro G.*, Digital Signature and Electronic Signatures: The Italian Regulatory Framework After The d.lgs 10/2002' // *Electronic Communication Law Review* 127. Cituojama pagal: *Wang M.* The Impact of Information Technology Development on the Legal Concept – A Particular Examination on the Legal Concept of 'Signatures' // *International Journal of Law and Information Technology* [interaktyvus], Nr. 15 (3), p. 264. Prieiga per internetą: <<http://ijlit.oxfordjournals.org/content/15/3/253.full.pdf>> [žiūrėta 2011-11-05]. Vis dėlto tokiai pozicijai nepritartina, mat iš esmės bet koks parašas yra technologija (tam tikras metodas), skirta dokumento kilmei patvirtinti. Todėl manytina, kad elektroninis parašas yra viena iš parašo rūšių, atliekanti tas pačias funkcijas kaip ir įprastas parašas.

tapatybę; b) jog pasirašantis asmuo norėjo pasirašyti savu parašu; c) jog pasirašantis asmuo patvirtina ir sutinka su dokumento turiniu.⁴⁸ Lyginant šias įprastinio parašo funkcijas su konkrečiau elektroninio parašo atliekamomis funkcijomis, galima spręsti apie jam suteiktiną įrodomąją galią.

Panašus metodas vertinti konkretų elektroninį parašą įtvirtintas ir Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautiniuose sandoriuose 9 straipsnio 3 dalyje. Joje nustatyta, kad elektroninis parašas yra tinkamas, jei: a) yra naudojamas metodas, kuris identifikuoja pasirašančią šalį bei jos ketinimą dėl informacijos, esančios elektroniniame pranešime; ir b) naudojamas metodas privalo būti arba i) tiek patikimas, kiek yra tinkama konkrečiam tikslui, dėl kurio elektroninis pranešimas buvo sukurtas ar perduotas, pasiekti, atsižvelgiant į susijusias aplinkybes ir susijusius susitarimus; arba ii) privalo būti įrodyta, kad jis pats arba kartu su kitais įrodymais faktiškai atliko „a“ punkte apibūdintas funkcijas.

UNCITRAL pavyzdiniuose įstatymuose šis klausimas reglamentuojamas panašiai, bet ne taip pat. UNCITRAL Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme nustatytas toks pat patikimumo kriterijus, tačiau nėra įtvirtinta alternatyva dėl įrodymo, kad buvo faktiškai atlikta patikimumo funkcija.⁴⁹ O UNCITRAL Pavyzdinio elektroninių parašų įstatymo 6 straipsnio 3 dalyje papildomai yra nurodyti kriterijai, pagal kuriuos sprendžina apie elektroninio parašo patikimumą.⁵⁰

1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos⁵¹ (toliau – Elektroninio parašo direktyva) yra įtvirtintas panašus reguliavimas, t. y. nustatyti konkretūs kriterijai, kuriuos atitinkantis elektroninis parašas laikomas saugiu. Šią direktyvą Lietuvoje įgyvendina Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas.⁵²

⁴⁸ Reed C. *Internet Law. Text and Materials*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 182. Čia pastebėtina, kad „b“ ir „c“ funkcijos yra artimos, tačiau netapačios. „b“ punkte kalbama apie parašą ir asmens santykį, t. y., jog asmuo pasirašė savu parašu ir to norėjo, o „c“ punkte kalbama apie asmens ir jo parašo santykį su dokumento turiniu – t. y. jog buvo pasirašyta siekiant patvirtinti dokumento turinį ir išreikšti sutikimą su juo. Nors šios funkcijos ir artimos, tačiau yra skirtingos, ir gali turėti reikšmės praktikoje, jei būtų įrodinėjamas suklydimas pasirašant. Tos pačios funkcijos, tik kitais žodžiais, yra minimos ir UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo 7 straipsnio įgyvendinimo gairėse, p. 38.

⁴⁹ 7 straipsnio 1 dalies b punktas. Žr. 6 išnašą.

⁵⁰ UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures with Guide to Enactment [interaktyvus]. New York. Prieiga per internetą: <<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/ml-electsig-e.pdf>> [žiūrėta 2011-11-05].

⁵¹ OL 2000 L 013, p. 0012–0020.

⁵² Priimtas 2000 m. liepos 11 d. (Žin., 2000, Nr. 61-1827). Įsigaliojo 2000 m. liepos 26 d. (su pakeitimais ir papildymais).

Siekiant tiksliau išnagrinėti elektroninio parašo sampratos skirtumus, tikslinga kiekvieną pagrindinę elektroninio parašo rūšį aptarti atskirai.

Su telekomunikacijų galiniu įrenginiu išspausdinti vardas ir pavardė. Tai vienas paprasčiausių būdų pasirašyti elektroninį dokumentą – pavyzdžiui, taip pasirašyti galima elektroninio laiško pabaigoje. Dėl gan lengvos galimybės suklastoti ne visų valstybių teisėje toks elektroninis parašas būtų laikomas atliekančiu parašo funkcijas. Vis dėlto tiek Didžiosios Britanijos, tiek Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktikoje⁵³ tokiu būdu pasirašytas elektroninis dokumentas laikomas pasirašytu tinkamai. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje nagrinėtoje byloje *Hall v. Cognos Ltd.* keletas elektroninių laiškų, kurie pasirašyti kompiuteriu išspausdinant vardą ir pavardę elektroninio laiško pabaigoje, buvo laikomi tinkamai pasirašytais bei pripažinta, kad jie pakeitė prieš tai raštu sudarytą darbo sutartį.⁵⁴ Be to, teisės doktrinoje teigiama, jog Anglijos teismuose apskritai nėra buvę atvejo, kad parašas būtų pripažintas negaliojančiu vien dėl formos reikalavimų neatitikimo.⁵⁵ Diskutuotina, ar tokiu būdu pasirašyta sutartis galėtų būti pripažinta rašytine Lietuvos teismų praktikoje. Analizuojant Elektroninio parašo įstatymo normas, sudėtinga pateikti vienareikšmį atsakymą. Šio įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje elektroninis parašas apibrėžiamas kaip duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui identifikuoti. Šis apibrėžimas nesieja elektroninio parašo su konkrečia technologija, taigi atitinka technologinio neutralumo principą. Vis dėlto abejonių kelia šio įstatymo 3 straipsnio 3 dalies norma, kurioje numatyta, kad, jei parašo formavimo ir tikrinimo duomenis susikūrė pats pasirašantis asmuo, sertifikatui sudaryti jis perduoda parašo tikrinimo duomenis sertifikavimo paslaugų teikėjui. Nėra iki galo aišku, ar ši norma yra imperatyvi, t.y. ar sertifikavimo paslaugų teikėjas visais atvejais privalo sudaryti sertifikatą tam, kad būtų galima pasirašyti elektroniniu parašu. Manytina, kad siekiant suderinamumo su technologinio neutralumo principu, ši norma turėtų būti aiškinama kaip paliekanti galimybę sukurti elektroninio parašo duomenis be sertifikavimo paslaugų teikėjo išduoto sertifikato.

Kitu atveju kyla grėsmė ženkliai nukrypti nuo technologinio neutralumo principo ir tarptautinių tendencijų šioje srityje. Čia atkreiptinas dėmesys ir į kitų valstybių patirtį šioje srityje. Viena pirmųjų valstybių, priėmusių elektroninius parašus reglamentuojantį

⁵³ *Rosenfeld v. Zerneck*, 4 Misc. 3d 193, 195-96 (Sup. Ct. Kings Co. 2004). Cituojama pagal: *Cutsem Van J.-P.* E-Commerce in the World. Aspects of Comparative Law. Brussels: Bruylant, 2008, p. 409.

⁵⁴ Hulo industrinio tribunolo byla Nr. 1803325/97. Cituojama pagal: *Renne M. – T. M.* International Computer and Internet Contracts and Law. London: Sweet & Maxwell, 2009, p. 140.

⁵⁵ *Smith G. J. H.; Boardman R.* Internet Law and Regulation. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007, p. 829.

įstatymą – Vokietija. Joje 1997 m. priimtas įstatymas nustatė, jog tik saugus (sertifikavimo paslaugų teikėjo patvirtintas) elektroninis parašas turi teisinę galią. Tačiau toks reglamentavimas praktikoje pasirodė esantis ribotas ir buvo itin kritikuojamas, nes tokiu reglamentavimu Vokietijos verslininkai buvo statomi į nepalankią padėtį sudarant tarptautinius sandorius (įstatymas buvo pakeistas įgyvendinant Elektroninės komercijos direktyvą).⁵⁶ Interpretuojant Lietuvos Respublikos Elektroninio parašo įstatymą kaip teisinę galią suteikiantį tik saugiam elektroniniam parašui, kyla rizika ženkliai nukrypti nuo dabartinių tarptautinių tendencijų šioje srityje, o taip pat į nepalankią padėtį statyti Lietuvos verslo subjektus.

Vardas ir pavardė elektroninio pašto adrese. Diskutuotinas klausimas, ar asmens vardas ir pavardė elektroninio pašto adrese galėtų būti laikomi elektroniniu parašu. Ši problema skirtingose jurisdikcijose sprendžiama nevienodai. Pagal Vokietijos teismų praktiką toks asmens vardo naudojimas elektroninio pašto adrese nėra pakankamas įrodymas, jog būtent tas asmuo naudojosi konkrečiu elektroninio pašto adresu, ir todėl nelaikytinas elektroniniu parašu.⁵⁷ Taip pat ši problema sprendžiama ir Didžiosios Britanijos teismų. Byloje *J Pereira Fernandes SA v Mehta*⁵⁸ teismas įvertino galimą elektroninį parašą atsižvelgdamas ne į formos, o į funkcinį kriterijų ir nustatė, kad apskritai nebuvo parašo, nes vardo įterpimas buvo atsitiktinis ir nebuvo asmens ketinimo pasirašyti dokumentą. Vis dėlto Jungtinėse Amerikos Valstijose,⁵⁹ Australijoje,⁶⁰ Italijoje⁶¹ bei Singapūre⁶² šis klausimas sprendžiamas priešingai ir laikoma, kad asmens vardo naudojimas elektroninio pašto adrese laikytinas elektroninio parašo forma, o tokiu būdu sudarytos sutartys laikomos sudarytomis raštu. Pagal Lietuvos teisę taip pat kaip ir aptartu atveju dėl išspausdinto vardo bei pavardės, naudojant telekomunikacijų galinį įrenginį, nors pagal teisės aktus ir būtų galimas

⁵⁶ *Noeding T., Bumberger K. Electronic Signatures in German Civil Law*, 2001, 6(3) Communications Law 87. Cituojama pagal: *Wang M. Do the regulations on electronic signatures facilitate international electronic commerce? A critical review.* [interaktyvus]. // *Computer Law & Security Review*, Volume 23, Issue 1, 2007, p. 32–41. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364906000914#ref_fn107> [žiūrėta 2011-11-04].

⁵⁷ Vokietijos Kelno Aukščiausiojo žemės teismo 2002 m. rugsėjo 6 d. sprendimas byloje Nr. 19 U 16/02, Konstancos Aukščiausiojo žemės teismo 2002 m. balandžio 19 d. sprendimas byloje Nr. 2 O 141/01. Cituojama pagal: *Smith G. J. H.; Boardman R. Internet Law and Regulation. 4th Edition.* London: Sweet & Maxwell, 2007, p. 825.

⁵⁸ [2006] EWHC 813. Cituojama pagal: *Renne M. – T. M. International Computer and Internet Contracts and Law.* London: Sweet & Maxwell, 2009, p. 141.

⁵⁹ *United States of America v Siddiqui*, 235 F.3d 1318 (11th Cir. 2000). Cituojama pagal: ten pat.

⁶⁰ *McGuren v Simpson* [2004] N.S.W.S.C.35. Cituojama pagal: ten pat.

⁶¹ Tribunale Mondovi, 7 giugno 2004, n. 375 (decr.) Giur. It. 2005, 1026. Cituojama pagal: ten pat.

⁶² *SM Integrated Transware Ltd v Schenker Singapore (Pte) Ltd* [2005] 2 S.L.R. 651. Cituojama pagal: ten pat.

tokių duomenų pripažinimas parašu, atsižvelgiant į tendencijas teismų praktikoje, mažai tikėtina, kad artimiausiu metu teismai išreikštų tokią poziciją. Vis dėlto Lietuvos teisės doktrinoje yra ir autorių, teigiančių, kad tokiu atveju, kai elektroninio pašto pranešimas siunčiamas iš elektroninio pašto adreso, kurį tas asmuo paprastai naudoja, prieigos prie tokio elektroninio pašto adreso ribojimas slaptažodžiu turėtų būti pakankamas įrodymas preziumuoti, kad elektroninio pašto pranešimo siuntėjas yra elektroninio pašto adreso turėtojas.⁶³ Manytina, kad tokia prezumpcija yra galima, tačiau siekiant tokį pranešimą pripažinti pasirašytu, reikėtų ir dar dviejų elementų, t. y. asmens ketinimo pasirašyti bei jo patvirtinimo, kad sutinka su pranešimo turiniu. Nesant atskirai išspausdintos asmens vardo ar pavardės, vargu ar būtų įmanoma preziumuoti, kad buvo asmens ketinimas pasirašyti. Taigi šiuo atveju pritartina Didžiosios Britanijos teismo pozicijai byloje *J Pereira Fernandes SA v Mehta*, kur, esant tokioms aplinkybėms, buvo nustatyta elektroninio parašo apskritai nebuvus, mat nebuvo asmens ketinimo pasirašyti.

Slaptažodis arba PIN (angl. – *personal identification number*) kodas taip pat laikytinas elektroniniu parašu. Tokio pobūdžio elektroninis parašas naudojamas siekiant identifikuoti asmenį tam tikroje techninėje sistemoje, pavyzdžiui, asmeniui jį įvedant į banko kasos automatą siekiant atlikti tam tikras operacijas. Tai viena iš labiausiai paplitusių kasdien naudojamų elektroninių parašų formų.⁶⁴ PIN kodą elektroniniu parašu yra pripažinęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002 m. vasario 20 d. byloje *Ž. Šapalas v. Teismo antstolių kontora prie Vilniaus miesto 4-ojo apylinkės teismo*.⁶⁵

Vieno mygtuko paspaudimas. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į *click-wrap* sutarčių sudarymo metodą, kai šalies sutikimas išreiškiamas paspaudžiant vieną mygtuką. Kadangi tokiu būdu sudarant sutartį nėra identifikuojama sutartį sudaranti šalis, abejotina, ar toks paspaudimas apskritai galėtų būti laikomas elektroniniu parašu, nes neatlieka identifikavimo funkcijos. Kai kurie autoriai tokį sutikimą sudarant elektroninę sutartį įvardija kaip mažiausiai saugų elektroninių sutarčių sudarymo būdą.⁶⁶ Vis dėlto Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo

⁶³ Drazdauskas S. Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008, p. 150.

⁶⁴ Wang F. T. Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China. London: Routledge, 2010, p. 80.

⁶⁵ Nr. 3K-3-390/2002, kat. 39.2.1; 39.2.3; 39.3; 60; 94.2.

⁶⁶ Blythe S. E. Digital Signature Law of the United Nations, European Union, United Kingdom and the United States: Promotion of Growth in E-Commerce with Enhanced Security // Richmond Journal of Law & Technology [interaktyvus]. Nr. XI (2). 2005, p. 3. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/jolt11&div=16&id=&page=>> [žiūrėta 2011-11-05].

tarptautiniuose sandoriuose aiškinamosiose pastabose toks metodas yra minimas kaip viena iš elektroninio parašo rūšių.⁶⁷

Biometriniai duomenys. Kur kas saugesnis būdas pasirašyti elektronię sutartį – tai biometrinių duomenų naudojimas. Pasirašydamas tokiu būdu asmuo pateikia tam tikrą unikalų biometrinių duomenį, kuris lyginamas su anksčiau to paties asmens pateiktu to paties biometrinių duomenų pavyzdžiu. Tokie biometriniai duomenys gali būti asmens fotografija, pirštų antspaudai, akies rainelės nuskaitymas, balso pavyzdys, asmens rašysena ar parašas. Sudarant rašysenos ar parašo pavyzdį būtų atsižvelgiama į rašymo formą, greitį, braukimo tvarką, rašiklio spaudimą, pakėlimo judesius ir chronometražą. Tokios formos elektroninių parašų suklastoti yra ypač sudėtinga.⁶⁸ Manytina, kad atitinkamam unikaliam pavyzdžiui esant susietam su konkrečiu asmeniu ir tokiai sąsajai esant patvirtintai trečiojo nepriklausomo asmens (sertifikavimo paslaugų teikėjo), tokios formos elektroninis parašas laikytinas saugiu pagal Elektroninio parašo direktyvą (taip pat ir Lietuvos elektroninio parašo įstatymą), o juo pasirašytas dokumentas – prilygstantis rašytinei formai savo įrodomąja galia.

Skaitmeninis parašas su viešojo rakto infrastruktūra⁶⁹ – dar viena ypač saugi elektroninio parašo forma. Jis dažnai laikomas viena saugiausių parašo formų, o juo pasirašytas dokumentas pagal Lietuvos teisę yra prilygstantis rašytinei formai. Kaip jau minėta, Lietuvoje skaitmeninis parašas su viešojo rakto infrastruktūra dažnai laikomas vienintele galima elektroninio parašo forma, užtikrinančia, kad juo pasirašyta sutartis savo įrodomąja galia bus prilyginta rašytinei sutarčiai. Abejotina, ar toks interpretavimas praktikoje skatina elektroninės komercijos vystymąsi bei atitinka funkcinio ekvivalentiškumo principą. Manytina, kad saugaus elektroninio parašo privalomas naudojimas visos elektroninės komercijos kontekste yra naudingas tais atvejais, kai sudaromi didelės vertės ar didelę teisinę reikšmę turintys sandoriai. Pavyzdžiui, naudojantis saugiu elektroniniu parašu Lietuvoje yra įmanoma elektroniniu būdu įsteigti individualią įmonę ar uždarąją akcinę bendrovę.⁷⁰ Šiuo atveju saugiu elektroniniu parašu iš dalies pakeičiamas įprastai reikalingas notaro patvirtinimas. Tokios galimybės suteikimas vertintinas ypač teigiamai, mat taip mažinamos admi-

⁶⁷ Jungtinių Tautų konvencijos dėl elektroninių ryšių naudojimo tarptautiniuose sandoriuose aiškinamosios pastabos, parengtos Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos sekretoriato [interaktyvus], p. 52. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/06-57452_Ebook.pdf> [žiūrėta 2011-12-29].

⁶⁸ Ten pat, p. 4.

⁶⁹ Angl. – PKI (*Public Key Infrastructure*)

⁷⁰ Valstybės įmonė Registrų centras. Individualios įmonės ir uždarnosios akcinės bendrovės steigimas elektroniniu būdu [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.registrucentras.lt/jar/atmintines/ii_steigimas.php> [žiūrėta 2011-11-05].

nistracinės išlaidos ir skatinamas verslumas.

Juridinio asmens elektroninis parašas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad juridinio asmens elektroninio parašo samprata taip pat yra nevienoda skirtingose valstybėse. Šiuo atžvilgiu išskirtini du pagrindiniai reglamentavimo metodai. Pirmuoju suteikiama teisė juridiniam asmeniui naudoti elektroninį parašą, o antruoju (kuris įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme) pasirašyti elektroniniu parašu gali tik fizinis asmuo kaip juridinio asmens atstovas.⁷¹ Pagal Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 4 dalį juridinio asmens atstovo elektroninio parašo galia yra prilyginama juridinio asmens atstovo parašo, patvirtinto juridinio asmens antspaudu, galiai rašytiniuose dokumentuose <...>. Manytina, kad toks reglamentavimas naudingas, kai yra keletas juridinio asmens atstovų, galinčių pasirašyti juridinio asmens vardu. Tokiu atveju kiekvienam iš jų turint atskirą elektroninį parašą, ginčo atveju paprasta nustatyti, kuris asmuo pasirašė juridinio asmens vardu.

Apibendrinant siūlytina taikyti liberalesnius kriterijus ir sprendžiant, ar elektroninis parašas egzistuoja konkrečiame dokumente, atsižvelgti į jo atliekamas funkcijas, o ne į formą. Tai galėtų paskatinti ankstesniame skyriuje minėti rekomendacinės galios praktikos kodeksai, kurie taip pat suteiktų elektroninio parašo naudotojams teisinio aiškumo. Kaip jau minėta kalbant apie elektroninės formos sutarčių prilyginimą rašytinėms sutartims, elektroninis parašas netapatintinas su saugiu elektroniniu parašu, o tam tikrą asmenį identifikuojančią informaciją elektroniniu parašu reikėtų pripažinti tais atvejais, kai galima nustatyti, jog buvo asmens ketinimas pasirašyti, bei patvirtinti elektroniniame pranešime esančią informaciją.

4. ELEKTRONINIO PARAŠO SERTIFIKAVIMAS

Siekiant užtikrinti, kad elektroninis parašas yra priskiriamas būtent tam asmeniui, kuris juo pasirašo, pasitelkiamas trečiasis nepriklausomas asmuo, kuris išduoda sertifikatą, susiejantį asmenį su tam tikru viešuoju užšifruotu raktu.⁷² Tokią funkciją atliekantis trečiasis nepriklausomas asmuo teisės doktrinoje vadinamas įvairiai. Bene dažniausiai vartojamas terminas „sertifikuojančioji įstaiga“ (angl. – *certification authority*).⁷³ Taip

⁷¹ *Civilka M., [et al.]*. Informacinių technologijų teisė. Vilnius: NVO teisės institutas, 2004, p. 174.

⁷² *Wang F. T.* Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China. London: Routledge, 2010, p. 89.

⁷³ Pavyzdžiui, *Blythe S. E.* China's New Electronic Signature Law and Certification Authority Regulations: A Catalyst for Dramatic Future Growth of E-Commerce [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://heonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/jointpro7&div=2&id=&page=>> [žiūrėta 2011-12-29].

pat sutinkami terminai „tarpininkaujanti sistema“, „sertifikavimo paslaugų teikėjas“⁷⁴ (pastarasis terminas vartojamas Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme ir Elektroninio parašo direktyvoje).

Nors remiantis trečiojo nepriklausomo asmens išduotu sertifikatu asmens tapatybės nustatymo elektroninėje erdvėje būdas yra ypač patikimas, vis dėlto jis kelia ir tam tikrų problemų. Pirma, svarbu išsiaiškinti, ką būtent turėtų patvirtinti sertifikavimo paslaugų teikėjas savo išduodamame sertifikate ir kokius duomenis turėtų patikrinti prieš jį išduodamas. Antra, kyla sertifikavimo paslaugų teikėjo atsakomybės pagrindo klausimas, kai nuostolių patiria asmuo, pasikliovęs sertifikavimo paslaugų teikėjo išduotu sertifikatu. Trečia, svarbu išspręsti įrodinėjimo naštos paskirstymo sprendžiant ginčus dėl sertifikuoto elektroninio parašo klausimus. Ketvirta, probleminis yra skirtingų reikalavimų tokiems tretiesiems nepriklausomiems asmenims nustatymas bei skirtingos teisinės galios jų patvirtintiems parašams suteikimas skirtingose jurisdikcijose.

Sprendžiant pirmąją įvardytą problemą pažymėtina, kad nuo siekiamo asmens tapatybės nustatymo tikslumo ir patikimumo priklausys tai, kokius duomenis turės patvirtinti trečiasis nepriklausomas asmuo. Atitinkama bus ir įrodomoji išduoto sertifikato galia. Pavyzdžiui, Belgijoje galima įsigyti 3 skirtingų klasių skaitmeninius sertifikatus, kurių kiekvienas užtikrina skirtingą patikimumo lygį.⁷⁵ Pirmosios klasės sertifikatai susieja naudotojo vardą su elektroninio pašto adresu sertifikata išduodančios institucijos duomenų bazėje. Antrosios klasės sertifikatas patvirtina, kad asmens pateikti duomenys neprieštaruja aiškiai pripažintose duomenų bazėse esamai informacijai. Trečiosios klasės (patikimiausias) sertifikatas išduodamas tik asmeniškai atvykus į sertifikavimo įstaigą. Manytina, kad tokia ar panaši sertifikatų sistema, kai asmuo gali pasirinkti sertifikatą, geriausiai atitinkantį jo poreikius, labiausiai atitinka elektroninio parašo naudotojų interesus.

Pagal Elektroninio parašo direktyvą bei ją Lietuvoje įgyvendinantį Elektroninio parašo įstatymo 12 straipsnį yra nustatytos sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo pareigos ir atsakomybės pagrindai. Lyginant įstatymo ir direktyvos tekstus pastebėtina, kad direktyvoje yra nustatyta tik kvalifikuotą sertifikatą sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo atsakomybė (6 straipsnis), tačiau nacionaliniame įstatyme papildomai nustatyta ir kitų, nekvalifikuotą sertifikatą sudarančių, sertifi-

⁷⁴ Pavyzdžiui, *Rosnagel H. Mobile Qualified Electronic Signatures and Certification on Demand // Lecture Notes in Computer Science, 2004, Volume 3093/2004.*

⁷⁵ Skaitmeninio parašo sertifikavimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.belsign.com/>> [žiūrėta 2011-11-05]. Ši sistema yra dalis *GlobalSign* sistemos, siūlančios kitokių sertifikatų pasirinkimą. *GlobalSign* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.globalsign.com/>> [žiūrėta 2011-11-05]. Cituojama pagal: *Reed C. Internet Law. Text and Materials. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 148.*

kavimo paslaugų teikėjų pareigos ir atsakomybė (12 straipsnio 1, 2, 6 dalys). Taigi šiuo įstatymu gan griežtai reglamentuojama sertifikavimo paslaugų teikėjų veikla tuo aspektu, kad jie negalėtų išduoti mažo saugumo sertifikatų (tokių kaip pirmosios ir antrosios klasės sertifikatai Belgijoje), nes pagal šio įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 2 punktą sertifikavimo paslaugų teikėjas, sudarydamas sutartį su pasirašančiu asmeniu, privalo reikalauti iš asmens pateikti jo tapatybę patvirtinančius dokumentus. Abejotina, ar toks reglamentavimas yra ganėtinai liberalus ir skatina elektroninės komercijos vystymąsi Lietuvoje.⁷⁶

Pažymėtina, kad kilus ginčui tarp sertifikuojančiosios institucijos bei asmens, pasiklojusio šios institucijos išduotu sertifikatu, pirmosios atsakomybė, nesant specialių įstatymo normų, teoriškai gali būti kvalifikuojama tiek kaip sutartinė, tiek kaip deliktinė. Nors tarp sertifikuojančiosios įstaigos bei asmens, pasikliaujančio sertifikatu, paprastai nėra sudarytos atskiros sutarties, doktrinoje teigiama, kad tokia sutartis tarp šių dviejų asmenų galėtų būti numanoma. Jei pasikliaujantis sertifikatu asmuo sertifikuojančiosios įstaigos sistemoje patikrino, ar sertifikatas yra galiojantis, o sertifikuojančioji įstaiga pateikė atsakymą, kad jis vis dar galiojantis, tai šiuos du veiksmus atitinkamai būtų galima vertinti kaip ofertą ir akceptą.⁷⁷ Bendrosios teisės sistemos teismai galėtų konstatuoti, kad sutartis egzistuoja net tais atvejais, kai tarp šalių nebuvo tiesioginio bendravimo. Tokiu atveju būtų laikoma, kad sertifikuojančioji įstaiga pateikė vienašalę ofertą visam pasauliui, pažadėdama tam tikrus dalykus bet kuriam asmeniui, kuris atliktų veiksmus, nurodytus ofertoje, t. y. pasikliautų sertifikuojančiosios įstaigos išduotu sertifikatu.⁷⁸ Įrodžius egzistuojant tokią numanomą sutartį, neaiškios lieka jos sąlygos. Manytina, kad jos galėtų būti nustatytos atsižvelgiant, be kita ko, ir į įprastą šioje srityje praktiką.⁷⁹

Įrodinėjant deliktinę sertifikuojančiosios įstaigos atsakomybę, reikėtų įrodyti jos pareigą rūpestingai užtikrinti sertifikate pateiktos informacijos tikrumą. Jei antroji ginčo šalis būtų asmuo, pasiklojęs sertifikatu, tai reikėtų įrodyti, jog tarp sertifikuojančiosios įstaigos bei sertifikatu pasiklojusios šalies yra pakankamas ryšys, kad

⁷⁶ Teisės doktrinoje taip pat atkreipiamas dėmesys į galimybę lanksčiau reglamentuoti sertifikavimo paslaugų teikėjų, taip pat ir išduodančių kvalifikuotus sertifikatus, veiklos sąlygas. *Civilka M., [et al.]. Informacinių technologijų teisė*. Vilnius: NVO teisės institutas, 2004, p. 179, 180. *Lamanauskas T. Elektroninio parašo įstatymas Lietuvoje: privalumai ir trūkumai*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.itc.tf.vu.lt/doc/mokslas/epil.doc>> [žiūrėta 2011-12-29].

⁷⁷ *Reed C. Internet Law. Text and Materials*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 161.

⁷⁸ Tokia pozicija įtvirtinta dar 1892 m. gruodžio 7 d. Didžiosios Britanijos apeliacinio teismo išspręstoje byloje *Carlill v Carbolic Smoke Ball Co.* Cituojama pagal: ten pat.

⁷⁹ Ten pat, p. 163.

tokia pareiga kiltų.⁸⁰ Kalbant apie sertifikuojančiosios įstaigos atsakomybės ribas, nenustačius jų įstatymu, rekomenduotina sertifikuojančiajai įstaigai apibrėžti savo atsakomybės ribas išduotame sertifikate. Be to, galimas ir atitinkamų taisyklių, kurių laikomasi praktikoje, paskelbimas. Pvz., Jungtinėse Amerikos Valstijose įprasta geros praktikos standartus bei atsakomybės ribas apibrėžti sertifikavimo praktikos pareiškimuose,⁸¹ kuriuose nurodoma konkrečios sertifikatus išduodančios institucijos praktika, įgyvendinama išduodant sertifikatus. Taip pat skelbiami ir pasikliaujančios šalies susitarimai,⁸² kurie informuoja pasikliaujančią šalį apie garantijas, atsisakymus, sertifikatų klases, atsakomybės ribas bei kompensacijos už nuostolius dėl išduoto sertifikato apribojimus.⁸³ Manytina, kad tokių dokumentų paskelbimas suteikia teisinio aiškumo tiek asmenims, siekiantiems įgyti sertifikatą, tiek asmenims, pasikliaujantiems išduotu sertifikatu. Kartu tai padeda išvengti ginčų.

Kaip jau minėta, kvalifikuotus sertifikatus išduodančių sertifikavimo paslaugų teikėjų atsakomybės pagrindus nustato Elektroninio parašo direktyva ir ją Lietuvoje įgyvendinantis Elektroninio parašo įstatymas. Pagal šio įstatymo 12 straipsnio 6 dalį sertifikavimo paslaugų teikėjas, sudarantis kvalifikuotus sertifikatus ar laiduojantis už kitų sertifikavimo paslaugų teikėjų sudarytus kvalifikuotus sertifikatus, atlygina parašo naudotojams padarytą žalą įstatymų nustatyta tvarka. Elektroninio parašo naudotojai pagal to paties įstatymo 2 straipsnio 8 dalį yra asmenys, kurie savo veikloje naudoja elektroninį parašą arba iš kitų asmenų gauna pasirašytus duomenis. Be to, šio įstatymo 12 straipsnio 5 dalyje numatytos konkrečios kvalifikuotus sertifikatus sudarančio sertifikavimo paslaugų teikėjo pareigos, taigi manytina, kad šiuo atveju, padarius žalos asmeniui, pasikliovusiam kvalifikuotu sertifikatu, atitinkamam paslaugų teikėjui kiltų deliktinė atsakomybė.

Pažymėtina, kad dažnai išduodant sertifikatus dėl elektroninio parašo dalyvauja ir dar vienas subjektas – registruojančioji institucija. Pastaroji dažniausiai atlieka duomenų surinkimo funkciją ir perduoda surinktus duomenis sertifikuojančiajai institucijai. Praktikoje tokia registruojančioji institucija dažniausiai būna darbdavys arba tam tikra institucija, kurios nariams siekiama išduoti elektroninio parašo ser-

⁸⁰ Ten pat.

⁸¹ Angl. – *Certification Practice Statements*. Pavyzdžiui, *VeriSign* sertifikavimo praktikos pareiškimas [interaktyvus]. 2009 m. vasario 1 d. Prieiga per internetą: <http://www.verisign.com/repository/CPSv3.8.1_final.pdf> [žiūrėta 2011-11-05].

⁸² Angl. – *Relying Party Agreement*. Pavyzdžiui, *Digicert* pasikliaujančios šalies susitarimas [interaktyvus]. 2009 m. lapkričio 2 d. Prieiga per internetą: <http://www.digicert.com/DigiCert_RPA.pdf> [žiūrėta 2011-11-05].

⁸³ *Wang F. T. Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010, p. 97.

tifikatus. Išduodamuose sertifikatuose patvirtinama, kad tam tikri duomenys buvo pateikti registruojančiajai, o ne sertifikuojančiajai institucijai. Tokiu atveju kilus ginčui dėl nepatikimo sertifikato išdavimo, spręstinas ir registruojančiosios institucijos atsakomybės klausimas.⁸⁴ Manytina, kad, esant tokiai situacijai, už išduodamų sertifikatų patikimumą turėtų atsakyti sertifikuojančioji institucija, o sutartis tarp registruojančiosios ir sertifikuojančiosios institucijų galėtų būti pagrindas sertifikuojančiajai institucijai prisiteisti atitinkamą nuostolių atlyginimą.

Sprendžiant dėl įrodinėjimo naštos paskirstymo reikėtų atsižvelgti į tai, kad sertifikuojančioji institucija yra profesionalus paslaugos teikėjas, be to, būtent jam yra prieinami techniniai duomenys, susiję su išduodamų sertifikatų patikimumu. Tai lemia, kad būtent sertifikuojančioji institucija turėtų įrodyti, jog veikė tinkamai. Be to, doktrinoje sutinkamas ir argumentas, kad sertifikuojančiųjų institucijų situacija yra palankesnė, kai siekiama apdrausti su nepatikimo sertifikato išdavimu susijusius nuostolius, todėl būtent joms turėtų tekti našta įrodyti, jog veikė tinkamai.⁸⁵

Kalbant apie nevienodos teisinės galios suteikimą išduodamiems sertifikatams, pažymėtina, kad Elektroninio parašo direktyvoje numatyti reikalavimai kvalifikuotam parašui yra iš esmės griežtesni, palyginti su taikytiniais Jungtinėse Amerikos Valstijose. Jungtinių Amerikos Valstijų elektroninių parašų pasaulinėje ir nacionalinėje komercijoje aktas⁸⁶ nenumato jokių elektroninio parašo reikalavimų tam, kad jam būtų suteikta tam tikra įrodomoji galia. Esant tokiems skirtumams tarp reikalavimų, taikomų Europos Sąjungoje bei Jungtinėse Amerikos Valstijose, šiuo atveju Jungtinių Amerikos Valstijų verslininkai, norėdami sudaryti su Europos Sąjungoje veikiančia įmone elektroninę sutartį, kuri atitiktų Europos Sąjungos teisės keliamus reikalavimus dėl įrodomosios galios, privalės naudoti atitinkamo saugumo elektroninius parašus.⁸⁷ Manytina, kad, esant tokiai situacijai, ypač atsižvelgiant į tai, jog elektroninių ryšių rinka yra globali, valstybės turėtų ieškoti bendrų pasaulinio lygmens elektroninio parašo sertifikavimo standartų, taip užtikrindamos aiškumą sudarant tarptautines elektrones sutartis.

Kaip jau minėta kalbant apie elektroninės formos įrodomąją galią, elektroninė forma turėtų būti prilyginama rašytinei ne tik tais atvejais, kai atitinkamas pranešimas

⁸⁴ Reed C. *Internet Law. Text and Materials*. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 150.

⁸⁵ Ten pat, p. 96.

⁸⁶ Jungtinių Amerikos Valstijų elektroninių parašų pasaulinėje ir nacionalinėje komercijoje aktas (*ESIGN aktas*) [interaktyvus]. 2000. Prieiga per internetą: <<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-106publ229/pdf/PLAW-106publ229.pdf>> [žiūrėta 2011-11-05].

⁸⁷ Wang F. T. *Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China*. London: Routledge, 2010, p. 98.

yra pasirašytas saugiu elektroniniu parašu (Elektroninio parašo direktyvos 5 straipsnis, Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnis), bet ir tada, kai elektroninį pranešimą galima išsaugoti taip, kad jis vėliau galėtų būti panaudojamas. Šiose teisės normose įtvirtintą prezumpciją dėl kvalifikuoto saugaus parašo teisinės galios suprantant kaip išsamų sąrašą atvejų, kada elektroninio pranešimo teisinę galią galima prilyginti rašytinei, yra stabdoma elektroninės komercijos plėtra, atitinkama rinka gali atrodyti nepatraukli verslininkams, kurių vietos valstybėje tokių reikalavimų nėra.

5. IŠVADOS

1. Pagrindiniai tarptautinės elektroninių ryšių teisės principai – elektroninės formos nediskriminavimas, technologinis neutralumas ir funkcinis ekvivalentiškumas. Į juos atsižvelgtina kiekvieną kartą vertinant konkretaus elektroninio pranešimo teisinę galią. Teisinės praktikos, reglamentavimo ir doktrinos analizė Lietuvoje rodo, kad ne visada nuosekliai laikomasi šių principų, be to, Informacinės visuomenės paslaugų įstatyme įtvirtinta funkcinio ekvivalentiškumo principo samprata stipriai skiriasi nuo jo sampratos atitinkamuose tarptautiniuose dokumentuose.

2. Atsižvelgiant į tarptautinius teisės aktus elektroninių ryšių srityje, pagrindiniu kriterijumi nustatant, ar dokumentas gali būti pripažintas rašytinės formos dokumentu, turėtų būti galimybė išsaugoti jį taip, kad vėliau būtų įmanoma peržiūrėti. Siūlytina tokią normą įtvirtinti Civilinio proceso kodekse. Manytina, kad tokia norma būtų ne tik tinkamas atskaitos taškas teismams, bet ir suteiktų teisinio aiškumo visiems elektroninės komercijos dalyviams.

3. Nustatant, ar elektroninė sutartis gali būti prilyginta rašytinės formos sutarčiai, taikytinas pastarasis kriterijus ir papildomai galimybė identifikuoti sutarties šalis bei jų ketinimą pasirašyti ir patvirtinti, kad sutinka su dokumento turiniu.

4. Elektroniniu parašu turėtų būti pripažįstami visi elektroniniai duomenys, kurie identifikuoja pasirašančio asmens tapatybę bei jo ketinimą pasirašyti ir patvirtinti dokumento turinį, nereikalaujant privalomo sertifikavimo paslaugų teikėjo dalyvavimo elektroninio parašo kūrimo procese. Elektroninis parašas neturėtų būti tapatinamas su saugiu elektroniniu parašu, mat toks teisinis reglamentavimas ir praktika stabdo elektroninės komercijos vystymąsi.

5. Teigiamai būtų vertintinas kiek liberalesnis sertifikavimo paslaugų teikėjų veiklos reglamentavimas, paliekant jiems galimybę teikti ir mažesnio saugumo sertifikatus. Tai suteiktų elektroninių ryšių naudotojams galimybę pasirinkti sertifikatus, geriausiai atitinkančius jų poreikius.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Teisės aktai

1. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment. 1996. With additional article 5 bis as adopted in 1998 [interaktyvus]. 1999. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/05-89450_Ebook.pdf> [žiūrėta 2011-11-05].
2. 1999 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/93/EB dėl Bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos. OL 2000 L 013, p. 0012–0020.
3. 2000 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/31/EB dėl kai kurių informacinės visuomenės paslaugų, ypač elektroninės komercijos, teisinių aspektų vidaus rinkoje. OL 2004 m. specialusis leidimas, 13 skyrius, 25 tomas, p. 399.
4. 2000 m. gruodžio 22 d. Europos Sąjungos Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo OL, 2001 specialusis leidimas, skyrius 19, tomas 04, p. 42–64.
5. Jungtinių Amerikos Valstijų elektroninių parašų pasaulinėje ir nacionalinėje komercijoje aktas (ESIGN aktas) [interaktyvus]. 2000. Prieiga per internetą: <<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-106publ229/pdf/PLAW-106publ229.pdf>> [žiūrėta 2011-11-05].
6. United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts [interaktyvus]. New York. 2007 [žiūrėta 2001-11-05]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/06-57452_Ebook.pdf> [žiūrėta 2011-11-05].
7. UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures with Guide to Enactment [interaktyvus]. New York. 2002. Prieiga per internetą: <<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/ml-elecsig-e.pdf>> [žiūrėta 2011-11-05].
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743. Žin., 2002, Nr. 36-1340. Įsigaliojo 2003 m. sausio 1 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
9. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. Priimtas 2011 m. birželio 21 d., Nr. XI-1480 (Žin., 2011, Nr. 85-4126). Įsigaliojo 2011 m. spalio 1 d.
10. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Priimtas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr.VIII-1864. (Žin., 2000, Nr. 74-2262). Įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
11. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas. Priimtas 2000 m. liepos 11 d. (Žin., 2000, Nr. 61-1827). Įsigaliojo 2000 m. liepos 26 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

12. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas. Priimtas 2004 m. balandžio 30 d., Nr. IX-2135 (Žin., 2004, Nr. 69-2382). Įsigaliojo 2004 m. gegužės 1 d. (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
13. Lietuvos Respublikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymas. Priimtas 2006 m. gegužės 11 d., Nr. X-614 (Žin., 2006, Nr. 65-2380). Įsigaliojo 2006 m. gegužės 25 d. (su vėlesniais papildymais ir pakeitimais).
14. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Skaitmeninis planas Europai [interaktyvus], Briuselis, 2010 [žiūrėta 2011-11-05]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:LT:PDF>> [žiūrėta 2011-11-05].
15. Europe's Digital Competitiveness Report [interaktyvus]. 2010. Luxembourg: Publications Office of the European Union [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/item-detail-dae.cfm?item_id=6499> [žiūrėta 2011-11-05].

II. Mokslinė literatūra

16. *Blythe S. E.* Digital Signature Law of the United Nations, European Union, United Kingdom and the United States: Promotion of Growth in E-Commerce with Enhanced Security // *Richmond Journal of Law & Technology* [interaktyvus]. Nr. XI (2). 2005. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/jolt11&div=16&id=&page=>> [žiūrėta 2011-11-05].
17. *Blythe S. E.* China's New Electronic Signature Law and Certification Authority Regulations: A Catalyst for Dramatic Future Growth of E-Commerce [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/jointpro7&div=2&id=&page=>> [žiūrėta 2011-12-29].
18. *Boss A. H., Kilian W.* The United Nations Convention on the Use of Electronics Communications in International Contracts: An In-Depth Guide and Sourcebook. Alphen an den Rijn: Kluwer Law International, 2008.
19. *Čėsna R.* Kai kurie elektroninių įrodymų panaudojimo civiliniame procese aspektai // *Jurisprudencija*, 2007, 10 (100).
20. *Civilka M.* Elektroninės komercijos teisinis reguliavimas: nuo durstinio iki siuvinio // *Justitia*, 2006, Nr. 3, p. 62, 63.
21. *Civilka M., [et al.]*. Informacinių technologijų teisė. Vilnius: NVO teisės institutas, 2004.
22. *Cutsem Van J.-P.* E-Commerce in the World. Aspects of Comparative Law. Brussels: Bruylant, 2008.

23. *Davidavičienė V., [et al.]*. Elektroninis verslas: vadovėlis. Vilnius: Technika, 2009.
24. *Drazdauskas S.* Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai. Teisė (OI S). Vilnius, 2008.
25. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Elektroninis verslas: elektroninio parašo perspektyvos Lietuvoje. Vilnius, 2002.
26. *Kaufmann-Kohler G., Schultz T.* Online dispute resolution – challenges for contemporary justice. The Hague: Kluwer Law International, 2004.
27. *Lamanauskas T.* Elektroniniai duomenys kaip įrodinėjimo priemonė civiliniame procese // *Justitia*, 2001, nr. 2 (32).
28. *Lamanauskas T.* Elektroninio parašo įstatymas Lietuvoje: privalumai ir trūkumai. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.itc.tf.vu.lt/doc/mokslas/epil.doc>> [žiūrėta 2011-12-29].
29. *Mikelėnas V., [et al.]*. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas, p. 248.
30. *Mikelėnas V., Taminskas A., Vileita A.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001, p. 169.
31. *Nekrošius V., [et al.]*. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. (T.2) Vilnius: Justitia, 2005.
32. *Reed C.* Internet Law. Text and Materials. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
33. *Renne M. – T. M.* International Computer and Internet Contracts and Law. London: Sweet & Maxwell, 2009.
34. *Rosnagel H.* Mobile Qualified Electronic Signatures and Certification on Demand // Lecture Notes in Computer Science, 2004, Volume 3093/2004.
35. *Smith G. J. H.; Boardman R.* Internet Law and Regulation. 4th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2007.
36. *Tamošiūnaitė R.* Parašo ir vardinio įrašo tyrimo problemos rašysenos ekspertizėje identifikuojant asmenį // *Jurisprudencija*, 2004, t. 53 (45).
37. *Vaitkevičienė R.* Elektroninių duomenų naudojimo civiliniame procese galimybės // *Justitia*, 2005, Nr. 4.
38. *Wang F. T.* Law of Electronic Commercial Transactions: Contemporary Issues in the EU, US and China. London: Routledge, 2010.
39. *Wang M.* Do the regulations on electronic signatures facilitate international electronic commerce? A critical review. [interaktyvus]. // *Computer Law & Security Review Vol-*

ume 23, Issue 1, 2007, p. 32–41. Prieiga per internetą: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0267364906000914#ref_fn107> [žiūrėta 2011-11-04].

40. Wang M. The Impact of Information Technology Development on the Legal Concept – A Particular Examination on the Legal Concept of ‘Signatures’ // International Journal of Law and Information Technology [interaktyvus], Nr. 15 (3). Prieiga per internetą: <<http://ijlit.oxfordjournals.org/content/15/3/253.full.pdf>> [žiūrėta 2011-11-05].

III. Teismų praktika

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2000 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje R. *Beliackas v. UAB „Sabina“*, Nr. 3K-3-619/2000, kat. 1.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 20 d. sprendimas civilinėje byloje Ž. *Šapalas v. Teismo antstolių kontora prie Vilniaus miesto 4-ojo apylinkės teismo* Nr. 3K-3-390/2002, kat. 39.2.1; 39.2.3; 39.3; 60; 94.2.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje V. *Dukštas prieš T. Eitutį*, Nr. 3K-3-516/2004, kat. 57.1, 94.1.
44. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. rugsėjo 22 d. nutartyje civilinėje byloje UAB „*Elko Kaunas*“ v. UAB „*Draudimo kompanija Neris*“, Nr. 2A-330/2005.
45. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gegužės 21 d. nutartis civilinėje byloje byloje *Springer & Sohn GmbH & Co prieš UAB „Subarė“*, Nr. 2A-370/2010.

IV. Internetinės nuorodos

46. *Digicert* pasikliaujančios šalies susitarimas [interaktyvus]. 2009 m. lapkričio 2 d. Prieiga per internetą: <http://www.digicert.com/DigiCert_RPA.pdf> [žiūrėta 2011-11-05].
47. *GlobalSign* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.globalsign.com/>> [žiūrėta 2011-11-05].
48. ICC globalus veiksmų planas elektroniniam verslui [interaktyvus]. Parengta verslo atstovų su rekomendacijomis vyriausybėms. 3rd ed. 2002. Prieiga per internetą: <http://www.iccwbo.org/home/e_business/word_documents/3rd%20Edition%20Global%20Action%20Plan.pdf> [žiūrėta 2011-11-05].
49. Oficialus Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos tinklalapis. E. parašas – kas tai? Vaizdinė medžiaga apie elektroninio parašo naudojimą [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://epp.ivpk.lt/lt/apie/>> [žiūrėta 2011-11-05].
50. Skaitmeninio parašo sertifikavimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.belsign.com/>> [žiūrėta 2011-11-05].
51. Valstybės įmonė Registrų centras. Individualios įmonės ir uždarnosios akcinės bendro-

- vės steigimas elektroniniu būdu [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.registrucentras.lt/jar/atmintines/ii_steigimas.php> [žiūrėta 2011-11-05].
52. VeriSign sertifikavimo praktikos pareiškimas [interaktyvus]. 2009 m. vasario 1 d. Prieiga per internetą: <http://www.verisign.com/repository/CPSv3.8.1_final.pdf> [žiūrėta 2011-11-05].
53. UNCITRAL Pavyzdinio elektroninės komercijos įstatymo statusas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/electronic_commerce/1996Model_status.html> [žiūrėta 2011-11-05].
54. Jungtinių Tautų tarptautinės prekybos teisės komisija. UNCITRAL Pavyzdinis elektroninės komercijos įstatymas. Kodėl jis svarbus? [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.cnudmi.org/uncitral/uncitral_texts/electronic_commerce/1996Model.html> [žiūrėta 2011-12-29].
55. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Nr. XIP-1409 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=358003> [žiūrėta 2011-12-29].
56. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto. Nr. XIP-1409 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=360293> [žiūrėta 2011-12-29].

Agnė KALINAUSKAITĖ

ELECTRONIC FORM AND ELECTRONIC SIGNATURE:
LITHUANIAN LEGAL FRAMEWORK
IN THE GLOBAL CONTEXT

Summary

The current state of regulation and case law concerning electronic form and electronic signature in Lithuania is analyzed in the light of tendencies of international law and law of other countries. Particular issues dealt with are evidential value of electronic form in legal proceedings, equivalence between written and electronic contracts, problematic aspects of electronic signature and certification of electronic signature. Special attention is paid to the relevant provisions of the Civil Code and the Civil Procedure Code, as well as to the Law of Information Society Services and Electronic Signature Law. They are assessed under the principles of non-discrimination of electronic form, technological neutrality and functional equivalence that are enshrined in the UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce and United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts.

Art. 1.73 (2) of the Civil Code, where the requirements of securing protection of text in an electronic message and the possibility to identify an electronic signature are established as preconditions of equating data message with a written document, is analyzed. It is observed that in legal writings the provision was often interpreted as requiring the use of secure electronic signature. In the light of the analyzed international tendencies and principles in the field, it is suggested that the condition of ‘securing protection of text’ should be interpreted as requiring to ensure the possibility to save the electronic message so that it would be possible to revise it later. It is also argued that the ‘possibility to identify an electronic signature’ should be interpreted as a possibility to identify the parties to the contract and their intention to sign and confirm the content of the message.

It is observed that recent changes of the Civil Procedure Code have brought legal uncertainty as to the evidential value of electronic evidence. Considering Art. 23(2) of Council Regulation (EC) No. 44/2001 and the above-mentioned main international principles in the field, it is suggested that when assessing whether a particular electronic document can be acknowledged to be a written document, the main criterion should be the possibility to save it so that it would be possible to revise it later. It is proposed to add a provision enshrining this criterion to the Civil Procedure Code.

It is suggested that all electronic data that indicate the identity of a person and his intent to sign and confirm the content of the message should be considered to be electronic signature, without a further compulsory requirement of certification authority taking part in the process of creating electronic signature. Electronic signature should not be equated to secure electronic signature, because such interpretation impedes the development of

electronic commerce in Lithuania and places Lithuanian business entities at a disadvantage when concluding international electronic contracts.

It is proposed that a more liberal regulation of certification authorities' activities in Lithuania would be positive, entitling these authorities to issue certificates of lower safety level as well. That would provide the users of electronic communications with a possibility to choose certificates that serve their needs in the best way.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2012 m. sausio 11 d.